

חשוון תשס"ז

בס"ד

"שניהם אני אוהב" - אברהם, שרה, הגר וישמעאל לפרשת וירא (ע"פ שיעורו של הרב אביחי קצין)

1. בראשית פרק טז

אברם, שרי והגר – סיפור ראשון (אברהם בן שמונים ושש)

- (א) ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר:
- (ב) ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי:
- (ג) ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה:
- (ד) ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה:
- (ה) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט ה' ביני וביניך:
- (ו) ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה:
- (ז) וימצאה מלאך ה' על עין המים במדבר על העין בדרך שור:
- (ח) ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי ברחות:
- (ט) ויאמר לה מלאך ה' שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה:
- (י) ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב:
- (יא) ויאמר לה מלאך ה' הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניך:
- (יב) והוא יהיה פרא אדם וזו בכל ונד כל בו ועל פני כל אחיו ישפן:
- (יג) ותקרא שם ה' הדבר אליה אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראי:
- (יד) על פן קרא לבאר באר לחי ראי הנה בין קדש ובין ברד:
- (טו) ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל:
- (טז) ואברם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם:

2. רש"י בראשית פרק טז

למה ציפתה שרה?

אבנה ממנה - בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי:

3. רד"ק בראשית פרק טז

כיוון שראתה שרי שלא ילדה לאברהם והיא בת שבעים וחמש חשבה כי אין לה תקוה עוד, אמרה, הנה כי האל אמר לאברהם שיתן לו זרע שירש הארץ וממני לא יהיה לו זרע עוד כי אני זקנה והבן שיהיה לו מאשה אחרת יהיה לו, טוב לי שאתן לו שפחתי לאשה אולי אבנה ממנה ויהיה לי בבני טוב לי, משיהיה לי בן מאשה אחרת.

4. בראשית פרק ל

- (א) ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:
- (ב) ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אליהם אנכי אשר מנע ממך פרי בטן:
- (ג) ותאמר הנה אמת בלחה בא אליה ותלד על ברפי ואבנה גם אנכי ממנה:
- (ד) ותתן לו את בלחה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב:
- (ה) ותהר בלחה ותלד ליעקב בן:
- (ו) ותאמר רחל דנני אליהם וגם שמע בקלי ויתן לי בן על פן קראת שמו דן:

5.רמב"ן בראשית פרק טז

הקשר המיוחד שבין אברהם ושרה

(ב) וישמע אברם לקול שרי - לא אמר הכתוב "ויעש כן", אבל אמר כי שמע לקול שרי, ירמוז כי אף על פי שאברם מתאוה מאד לבנים לא עשה כן בלא רשות שרי, וגם עתה לא נתכוון שיבנה הוא מהגר ויהיה זרעו ממנה, אבל כל כוונתו לעשות רצון שרה שתבנה ממנה, שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה, או זכות שתזכה היא לבנים בעבור כן כדברי רבותינו (ב"ר מב ב עא ז):
ואמר עוד ותקח שרי - להודיע שלא מהר אברם לדבר עד שלקחה שרי ונתנה בחיקו. והזכיר הכתוב שרי אשת אברם, לאברם אישה - לרמוז כי שרה לא נתיאשה מאברם ולא הרחיקה עצמה מאצלו, כי היא אשתו והוא אישה, אבל רצתה שתהיה גם הגר אשתו. ולכך אמר לו לאשה - שלא תהיה כפלגש רק כאשה נשואה לו. וכל זה מוסר שרה והכבוד שהיא נוהגת בבעלה:

6.רש"י על בראשית פרק טז פסוק ד

שני הריונות

(ד) ויבא אל הגר ותהר - מביאה ראשונה (ב"ר):
ותקל גברתה בעיניה - אמרה שרי זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאלו היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה (ב"ר):

7.רש"י על בראשית פרק טז פסוק ה

חמסי עליך - חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך עירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך ועוד דבריך אתה חומס ממני שאתה שומע בזיוני ושותק (ב"ר):
אנכי נתתי שפחתי וגוי ביני וביניך - כל בינך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה וביניך (ר"ל נוכח לנקבה) שהכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה עובריה הוא שהמלאך אומר להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון:

8.רש"י על בראשית פרק טז פסוק יא

הנך הרה - כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת מנוח (שופטים יג):

9.רמב"ן על בראשית פרק טז פסוק ו

האם חטאה שרה בהתנהגותה כלפי הגר?

(ו) ותענה שרי ותברח מפניה חטאה אמנו בענוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני הענוי:

10.רש"י על בראשית פרק טז פסוק יג

רוח הקודש של אברהם

גם הלום - לשון תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא חרדה:

11.רש"י על בראשית פרק טז פסוק טו

מדרגתה הרוחנית של הגר

ויקרא אברם שם וגוי - אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל:

12.ספר בראשית פרק כא

אברהם, שרה והגר סיפור שני (אברהם בן מאה)

- (א) וה' פקד את שרה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר:
(ב) ונתהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו למועד אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱתוֹ אֱלֹהִים:
(ג) ויקרא אברהם את שם בנו הנוולד לו אֲשֶׁר יָלְדָהּ לוֹ שָׂרָה יִצְחָק:
(ד) וַיִּמָּל אֲבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנֹו בֶן שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱתוֹ אֱלֹהִים:
(ה) וַאֲבְרָהָם בֶּן מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנֹו:
(ו) ונתאמר שרה צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחק לי:
(ז) וַאֲבְרָהָם בֶּן מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנֹו:
(ח) ונתאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקניו:
(ח) וַיִּגְדַּל הַיֵּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אֲבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל בַּיּוֹם הַגָּמַל אֶת יִצְחָק:

(ט) ותרא שרה את בן הגר המצרי אשר ילדה לאברהם מצחק :
(י) ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק :
(יא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו :
(יב) ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לך זרע :
(יג) וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא :

(יד) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע :
(טו) ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת אחד השיחים :
(טז) ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל ארצה במות הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך :
(יז) וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם :
(יח) קומי שאי את הנער והחזיקי את ידך בו כי לגוי גדול אשימנו :
(יט) ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער :
(כ) ויהי אלהים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת :
(כא) וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים :

13. רש"י על בראשית פרק כא פסוק ט

מעשיו הרעים של ישמעאל

מצחק - לשון ע"א כמו שנא' (שמות לב) ויקומו לצחק. ד"א לשון גילוי עריות כמה דתימא לצחק בי. ד"א לשון רציחה כמה דתימא (ש"ב ב) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' :
(י) עם בני וגו' - מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כד"א (משלי כו) כמתלהלה היורה זקים וגו' ואמר הלא משחק אני :

14. רמב"ן על בראשית פרק כא פסוק יד

ישמעאל נער בוגר, אברהם אינו שם אותו על שכמה של הגר

(ד) ואת הילד וישלחה נמשך למעלה, ויתן אל הגר ואת הילד, כי גם הילד נתן לה שילך עמה באשר תלך :

15. רש"י על בראשית פרק כא פסוק יא

תגובתו של אברהם

(יא) על אודות בנו - (ב"ר) על ששמע שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו :

ספר גור אריה על בראשית פרק כא פסוק יא

[יא] שיצא לתרבות רעה. דאם לא כן מאי "על אודות בנו" דקאמר :

16. רד"ק על בראשית פרק כא פסוק יב

הנער הוא גם על ישמעאל וגם על הגר

על הנער ועל אמתך - כי ידע כי גם על האמה רע בעיניו, ששימשה אותו כמה שנים, וכל שכן שהיה לו ממנה בן. ואף על פי שלא אמר אלא "על אודות בנו" (יא) זכר בנו, כי הוא העיקר, ועליו היה מריב עם שרה, לא עם האמה. אבל הא-ל שידע את לבבו, אמר "ועל אמתך".

17. ספר בראשית פרק כב

אברהם אוהב את ישמעאל

(א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני :
(ב) ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה ותעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך :
(ג) וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים :

18. רש"י על בראשית פרק כב פסוק ב

את בנדך - אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידיך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק.

19. בראשית פרק כ"א

התארים בהם התורה מכנה את ישמעאל

- (ט) ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק :
(י) ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק :
(יא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו :
(יב) ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה פי ביצחק יקרא לך זרע :
(יג) וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא :

(יד) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת היילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע :
(טו) ויכלו המים מן החמת ותשלך את היילד תחת אחד השיחים :

20. רד"ק על בראשית פרק כא פסוק יד

אברהם משלח את ישמעאל כעמידה בניסיון

וישכם - לעשות מצוות הא-ל.

21. משנה מסכת אבות פרק ה

עשרה ניסיונות

(ג) עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו עליו השלום.

22. רמב"ם פירוש המשניות - מסכת אבות פרק ה משנה ג

התשיעי - שילוח ישמעאל, והעשירי - עקידת יצחק

התשיעי, הרחקת בנו ישמעאל והוא אמרו יתברך אל ירע בעיניך על הנער וגוי, וכבר העיר הכתוב איך היה קשה בעיניו הדבר הזה באמרו וירע הדבר מאד בעיני אברהם אלא ששמר מצות הש"י וגרסם. העשירי, עקידת יצחק :

23. אבן עזרא על בראשית פרק כא פסוק יד

מה צייד אברהם את הגר וישמעאל ומדוע לא הספיקו המים?

ויתכן שנתן לה כסף וזהב ולא פי' הכ'. ונתן לחם ומים מה שיספיק לה עד באר שבע כי בגרר היה אברהם. והנה היא הלכה ולא ידעה הדרך ותתע והנה בנה חלה מחסרון המים

24. רש"י על בראשית פרק כא פסוק ט"ו

ויכלו המים - לפי שדרך חולים לשתות הרבה.

25. ספר בראשית פרק כה

ישמעאל שב בתשובה אחרי פטירתו של אברהם

- ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים :
(ח) ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו :
(ט) ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרון בן צחר החתי אשר על פני ממרא.

26. רש"י על בראשית פרק כה פסוק ט

(ט) יצחק וישמעאל - (ב"ר) מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליד את יצחק לפניו והיא שיבה טובה שנאמר באברהם :

עריכה: הרב אביחי קצין